

BETON

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 191, GOD. XIII, BEOGRAD, UTORAK, 16. JANUAR 2018.

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ćirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 20. februara 2018.

MIXER

Piše: Arben Idrizi

POPA

Rođen sam u Bosni, tako su mi rekli, ali su moji roditelji, tri nedelje nakon mog rođenja, bili prinuđeni da se presele u Sloveniju. Ni u toj zemlji nismo dugo živeli, nosila nas je sudbina izbeglica – ponovo smo raseljeni. Sloveniju neki smatraju blagoslovenom. Zemlja je mala, razvijena; ljudi su blagi, obrazovani. Malo severnije odatle, počinje Evropa, civilizacija; južno, prostire se vrletni Balkan, varvarstvo. Ne znam, ponekad mislim da bi me Bog možda poštdeo mnogih patnji da smo ostali u Sloveniji. Možda i grešim. S tim stvarima nikad se ne zna.

Moj otac bio je lokalni političar. Prisilili su ga na takav životni put. Tako je bar glasilo njegovo objašnjenje. Kao aktivni učesnik narodno-oslobodilačkog rata, ranjavan je čak pet puta; smatrali su ga za jednog od najodanijih partizana. Međutim, posle rata, njegova duboka komunistička ubeđenja i otvoreno protivljenje etničkim identitetima, naročito srpskom, kom je od rođenja pripadao i smatrao ga preterano agresivnim, uticali su na njegovu izolaciju. Štaviše, pošto je bio uporan u svojim stavovima, interniran je. Internacijom je on nazivao odluku odozgo da ga pošalju u jedan izgubljeni gradić u Sloveniji gde su, navodno, postojale potrebe za njegovim neprocenjivim veštinama. Nakon što je otišao u penziju, otac je počeo da se bavi trgovinom. Tada smo se preselili u susednu republiku, u Hrvatsku. Tada sam i ja, što se moglo očekivati, odlučio da se bavim očevim zanatom; mislim na trgovinu. Nije mi trebalo dugo da postanem vlasnik jedne radnje; kasnije i malog lanca radnji. Oženio sam i se i stvorio porodicu.

Ali, nije bilo pisano da nam se život odvija na ovaj način, mirno i uspešno. Za razliku od oca, mene nikada nije interesovala politika. Gledao sam svoja posla i imao sam sjajne odnose sa svim ljudima oko mene; Hrvatima, Srbima, Slovencima i drugima, koji god da su bili. Valjda zbog porodičnog vaspitanja, zasluge za to pripisujem ocu, bilo mi je sasvim prirodno da sebe ne smatram pripadnikom nijednog zasebnog naroda. Smatrao sam se Jugoslovenom, nečim što je bilo iznad pripadnosti koje nisam priznavao. Prosto, tako sam se osećao. Ne znam ni sam da objasnim zašto, ali ja sam se tako osećao. Naša zajednička zemlja bila je Jugoslavija i ja sam bio Jugosloven.

Kada se osetilo približavanje rata, pre nego što smo shvatili da će izbiti u takvim razmerama kako se kasnije dogodilo, odjednom sam se našao u veoma neprijatnoj situaciji. Moje je prezime bilo srpsko. Ah, izvinite, nisam se predstavio. Zovem se Aleksandar Đorđević. Zbog prezimena sam za moje sugrađane Hrvate bio Srbin. Dakle, njihov neprijatelj. Stvari su se naprećac pretumbale. Moji dojučerašnji susedi, koji su kupovali u mojim radnjama, zadovoljni i blagodarni, koji su me pozdravljali i čestitali u danima kada se slavilo ili izražavali saučešće u danima žalo-

sti, promenili su mišljenje, kao i ponašanje. Nisu više ulazili u trgovine i nisu govorili sa mnom. Posle nekog vremena počeli su da mi dobacuju, gledaju popreko, na kraju i da demoliraju moje radnje. Noću. Ponekad su krali. Razbijali su vitrine. Bio je i jedan pokušaj podmetanja požara, ali neuspešan.

Da vam pravo kažem, nisam se mnogo trudio da saznam šta su to Srbi uradili njima, Hrvatima, ali i da sam znao, ne bih video razlog zašto bi mene smatrali odgovornim, zašto bih ja trebalo da platim zbog toga. Kao što sam već rekao, ja sam se osećao Jugoslovenom. Takvo osećanje je izgleda u ovim novim okolnostima bila najveća nesreća. Neko bi možda ironično mogao da kaže da sam ja kao Jugosloven istovremeno i dželat i žrtva. Naime, da sam Srbin koji muči i ubija Hrvate, Bošnjake, Albance, Slovence ali i Srbin kojeg muče i ubijaju Hrvati, Bošnjaci, Albanci, Slovenaci; da sam i Bošnjak koji ubija Srbe, Hrvate, a i Hrvat, Srbin koji muči i ubija Bošnjake. I tako redom. Dakle, teraju te da držiš stranu, da nekome pripadaš. I pošto ti odrede pripadnost, dobijaju i razlog da te mrze, muče i ubiju.

Ubrzo su moja žena i deca bili prinuđeni da pobegnu. Ja sam ostao da čuvam imanje. Jednoga dana, vrativši se kući, našao sam mog velikog psa, Sokrata, odnosno našao sam samo njegovu glavu. Video sam glavu psa nabijenu na kolac u dvorištu! Jezik mu je visio iz usta, kao da je bio umoran i iscrpljen posle maratonskog trčanja, ili od nekakve apokaliptičke žeđi. Ko zna, možda su ga mučili pre nego što su ga zaklali.



Fotografije u broju: Vera Vujšević

Mali pas, Šekspir, bio je vezan za stub, visio je naglavačke. Veurajte mi, plakao je. Plakao je kao što plaču ljudi. Meni se vid zamutio, noge su počele da mi se tresu; spustio sam se polako na zemlju, naslonivši se na desnu ruku; nije mogla da me drži, pao sam; otpuzao sam do Šekspira, zagrlio sam ga snažno i počeo da plačem neutešno, bez prestanka. Telo mi se treslo od jecaja, kao da u sebi imam nekakav predmet koji se klati i udara čas na levu, čas na desnu stranu, kao da ga gura neka demonska sila. Šekspir je počeo da cvili tako žalosno da mi se srce kidalo. Ležao sam tako možda jedan sat u zagrljaju andeoskih šapa mog malenog užasnutog psa. Tražio sam svuda Sokratovo telo, po kući i dvorištu i u susedstvu. Nisam ga našao, niko nije znao (ili nije hteo da zna) ništa o Sokratu. Padao sam ničice pred njima, bio sam spreman da im ljubim stopala ako bi mi samo rekli gde je njegovo telo. Na kraju, nisam želeo da znam ni ko je to učinio, bilo mi je dovoljno da ga sahranim i pobegnem iz ove poludele

MIXER

Arben Idrizi: Popa

antiCEMENT

Saša Ćirić: Jezik ljubavi i jezik usamljenosti

CEMENT

Đorđe Krajišnik: Šega, šala, cigla

PREDRAG LUCIĆ

lirika u toke / 19. 11. 2014: Malvina

zemlje pre nego što i mene iskasape na isti način. Odrubili su glavu jadnom psu da bi nam stavili do znanja da se vežbaju za stvarno odrubljivanje glava, ljudskih. Ne znaju budale da sam vi-

še žalio psa nego što bih žalio sebe. Idioti! Sve u svemu, stanje je bilo grozno da groznije ne može biti. Pobe-gao sam u glavni grad Srbije, kod porodice moje žene. Tamo nije bilo dovoljno mesta, bili smo stešnjeni. Niko se nije brinuo o nama. Bili smo izbeglice, raseljena lica, znači teret i neprijatnost svi-ma. Čitava zemlje bila je u ratnoj groznici. Još su i rođaci moje že-ne počeli da me zadirkuju. Zamerali su mi što sam se smatrao Jugo-slovenom. Rugali su se idejama i ubeđenjima moga oca. Sprdali su se sa mojom budućnošću, koja je visila o niti. Moja žena ih nije uzi-mala ozbiljno, jer su joj njihove šale izgledale bezazlene, tražila je

od mene da ne obraćam pažnju na njih. Moja deca, ah, moja deca, po pr-vi put u životu dovedeni su u to sta-nje, dovedeni dotle da mi se činilo da prelaze na stranu tih sumanutih ljudi i ostavljaju svog oca u blatu. Držali su stranu onim ljudima koji su uporno nastavljali da mi zagorčavaju život. Tim zverima. Nisam se nikada ranije suočio niti video izbliza, toliko su bli-zu da mi to oduzima dah i gadi mi se život, zveri do te mere posvećene ra-tu, krvi i okrutnosti. Kunem se, da sam još malo vremena proveo s nji-ma, izvršio bih samoubistvo.

Moj otac nije imao nikoga, niti jednog rođaka; nijednog kog sam poznao, ili kog je otac ikada pomenuo.

Posle nekog vremena, saznao sam da su izbeglice, jadnike poput nas, pro-terivali na druga mesta, naročito kao neku vrstu kolonizatora. Našli su i meni radno mesto, na Kosovu, auto-nomnoj pokrajini u Jugoslaviji, koju je Srbija godinu dana ranije bila uze-la prisilno pod svoju punu admini-straciju udaljivši sa posla sve Albance, zatvorivši njihove škole, štampu, bolnice. U jednom gradu na zapadu Kosova (gde su 99 posto stanovnika bili Albanci), čekao me je posao. Srpske vlasti ponudile su mi mesto direktora u jednoj velikoj robnoj kući čiji je vlasnik bila država. Prihvatio sam odmah. Moja žena i deca odlučili su da ostanu kod rođaka u Beogradu, dok ja ne sredim stvari u novoj sredini.

Kada je bilo moguće, za vikende, i kada sam mislio da mogu pod-neti ruganja onih zveri, odlazio sam kod porodice u Beograd. Je-dan ženin rođak, dobrovoljno mobilisan, raspoređen na neki front u Hrvatskoj, ubijen je prvog dana rata; verovatno nije sti-gao da ispali nijedan metak. Raspoloženje u porodici moje žene postalo je mračnije.

Posao i boravak na Kosovu smatrao sam privremenim. Razmišlja-li smo o odlasku na zapad. Nemačka i Engleska bile su idealan iz-bor. Jedna međunarodna organizacija za izbeglice bavila se pru-

žanjem pomoći u ovakvim poduhvatima. Bili smo u kontaktu s tom organizacijom. Juna 1998. zakazali su nam poslednji razgovor. Posle toga, izgledalo je da će se čitav ovaj pakao okončati, uspećemo da odemo u raj na zemlji.

U međuvremenu, na Kosovu je formirana albanska vojska, mada ne mislim da je to bila vojska u pravom smislu reči. Govorilo se da oni po drumovima otimaju Srbe, kojima se zatim izgubi svaki trag. Tih dana bilo je malo autobusa koji su saobraćali. Retko ko je u to vreme imao hrabrosti da putuje. Kad sam čuo da će jedan Albanac voziti svojim autobusom, jako sam se obradovao. Nisam imao svoja kola. Džep mi nije bio dovoljno dubok da uzmem taksi.

Krenuli smo rano izjutra. Do Prištine je trebalo najviše dva sata, a onda bih uzeo drugi autobus za Beograd. Taj drugi deo puta bio je lakši.

Kada sam ušao u autobus video sam da je pun. Skoro svi putnici bili su Albanci, sem pet ili šest Srba.

Malo kasnije, autobus se zaustavio na jednoj benzinskoj pumpi. Nekakav kvar. Čekali smo jedan sat. Onda smo ponovo krenuli. Prešli smo još jednu deonici i onda je šofer skrenuo sa sigurnog puta pod kontrolom srpskih snaga i krenuo nekim drugim, za nas nepoznatim pravcem. Čini mi se da je neko pitao šta to radi, ali šofer nije odgovorio. Mislim da su tog trenutka naši životi napravili neočekivan zaokret. Kada sam kasnije o svemu razmišljao, pretpostavio sam da je šofer verovatno bio član OVK i da je sve bilo namešteno: kvar, promena prava- ca, čutanje.

Nakon jednog sata vožnje, na jednom skrivenom rasrću, neko nas je zaustavio. Odmah sam shvatio. Prepoznao sam ih. Imali su oznake OVK na uniformama i kapama. Držali su kalašnjikove na ramenima. Jedan od vojnika, niskog rasta, guste brade, ušao je u autobus. Krenuo je da kontroliše lične karte. Kad je video moju ličnu kartu, rekao mi je da sidem. Kad je video ličnu kartu jednog drugog ne-Albanca, i njemu je rekao da side. Kada je video ličnu kartu jednog sredovečnog Albanca, rekao mu je da side. Kada je vi- deo ličnu kartu jednog mladića Albanca, re- kao mu je da side.

Kasnije sam saznao da je mladi ne-Albanac bio poručnik jugoslovenske armije; bio je mlad i snažan. Onaj sredovečni Albanac smatran je, to ću shvatiti kasnije, saradnikom Srba. Dok su problem mladog Albanca bile političke aktivno- sti njegovih roditelja.

Odveli su nas, svu četvoricu, iza jedne kuće u blizini. Prvo što mi je palo na pamet bilo je da će nas bez odlaganja, odmah tu, ubiti. Re- kao sam u sebi: pa dobro, neka me ubiju ova govna, ali bar deca nisu sa mnom. Šta bih uradio da su mi deca ovde, a ovi hoće da me ubiju pred njihovim očima?

Jedan vojnik u godinama nas je čuvao, potpuno ravnodušan. Vojnik koji nam je kontrolisao dokumenta naredio je poručniku i mladiću da ga slede. Ušli su u jedna kola i otišli. Posle pola sa- ta došla su kola po mene i sredovečnog čoveka. Mene su stavili pozadi, između dva vojnika. Onaj drugi seo je napred. Putovali smo pola sata. Stigli smo u neko selo. Uveli su nas u staru školu, u učionicu; seli smo na klupe.

Bilo je mnogo vojnika u školi. Gledali su nas znatiželjno. Ulazili su u učionicu, ispitivali su nas svaki za svoj račun. Psovali su nas. Podsmevali su nam se. Činilo se da im je najveće zadovoljstvo bi- lo psovanje na našem jeziku. Ipak, više su se obraćali trojici osta- lih, ne toliko meni. Vodili su ih napolje čas jednog, čas drugog i tukli ih. Ovi su urlali od bolova; molili su da ih ne muče. Onom starijem vojniku rekao sam da sam rođen u Sloveniji i da sam Hrvat. Tada je vojnik, da bi me proverio, počeo da govori slovenač- kim i hrvatskim jezikom. Posle toga, mislim da mi je poverovao. U jednom trenutku, dok su napolju tukli onog Albanca, poručnik mi je drhtavim rukama pružio svoj novčanik. Uplašio se da će ga pretresti i naći dokument koji mu je mogao doneti još veće nevo- lje. Nisam imao vremena da ga pitam o čemu se radi. Bojao sam se. Rekao sam mu otvoreno, iako sam hteo da se izrazim sa više reči, pa i saosećajno, da se o radi o nečemu što mu ne mogu učiniti. Kad su vratili Albanca, dohvatili su poručnika i dok su ga vukli njemu je ispao novčanik. Uzeli su ga i pregledali. Odneli su novčanik kod svojih šefova. Izgleda da su pronašli nešto veoma kompromitujuće. Posle toga, dolazili su da ga biju svi redom. Bez prestanka.

Jednog dana došao je vojnik, imao je oko trideset pet godina, koji je izgledao kao starišina. Svi su ga gledali sa strahopošto- vanjem. Mislim da su ga zvali komandant Čeliku. Počeo je da nas ispituje. Ista ona pitanja su nam i ranije postavljali. Pono- vio sam odgovore, kao da su bila filmske replike.

^[1] Pogrdni naziv na Srbe.

^[2] Varijanta pogrdnog naziva za Srbe.

BETON BR. 191 DANAS, Utorak, 16. januar 2018.

Sutradan su nas izveli u dvorište. Tamo nas je čekao crveni auto- mobil, kombi, koji je trebalo da nas odvede u pravi zatvor. Poručnik i onaj Albanac nisu mogli da stoje na nogama. Čitavo telo bilo im je pomodrelo. Držali su ih pod miškom, po dvojica vojnika. Ruke su im bile vezane na leđima, žicom. Vezali su nam svima oči prljavim crnim maramama. Ubacili su nas u prtljažni prostor kombija. Ne znam koliko smo putovali. Zaustavili smo se u selu, u dvorištu ne- kakve kuće. Uveli su nas u jednu od prostorija i odvezali oči. Sedam ili osam dana ostali smo na toj farmi. Kasnije sam saznao da je to bio logor u kom su držali puno zatvorenika. Video sam mnogo vojnika, neki su imali uniforme, neki su bili u civilu. Svi su bili naoružani, uglavnom kalašnjikovima. Neki od njih nosili su maske, naročito oni koji su mučili zatvorenike.

Kad smo smešteni, ovde nas je ispitivao jedan bradati, ridokosi tip, sa razdeljkom po sredini glave. Uvek je nosio crnu uniformu. Od kad sam ga prvi put ugledao, činilo mi se da se na njegovom licu ukazuje đavo.

Kada su mu rekli za poručnika i Albanca, počeo je odmah da ih tu- će, naročito poručnika. Udario ga je nogom u grud, poručnik je pao kao klada. To mu je pojačalo zadovoljstvo: nastavio je da ga šutira, izgledalo je da će poručnik dok pokušava da se zaštiti od udaraca postati samo fleka na podu. Kada se pri povlačenju ko- načno oslonio o zid, predao se očekujući završni čin. Ridokosi je izvadio nož i pretvarao se kao da će mu odseći mošnice. Poručnik

Tako?

Da.

Kako bi bilo da odmah počneš da ih upoznaješ?

Ne mogu.

Zašto?

Nije to posao za mene.

Stvarno?!

Začutao sam.

Ne želiš da spaseš svoju kožu?

Želim, naravno.

Onda prihvati ponudu.

Čutao sam. Udario me je jako po slabini, tako da sam skoro iz- gubio svest.

Razmisli, rekao je.

Nakon toga, nisam ga video skoro nedelju dana.

Posle nedelju dana, došao je u našu zatvorsku sobu sa jednom ženom. Želeo je da je zabavi. Izadite ovamo napred, naredio je meni, poručniku i starijem čoveku. Dođi i ti, rekao je mladiću. Da ti ih predstavim, obratio se ženi: ovaj je navodno Hrvat, još ne znamo šta se krije iza njegove maske. Ovaj drugi je Srbina, po- ručnik koji je ubijao i klaο Albance a sad je u našim blagoslove- nim rukama. Ovaj čovek je saradnik Srba, naša sramota, ali mo- žda i nemamo zašto da se stidimo, jer on sigurno nema albanske krvi, jebale su mu majku *Škije!*, zato nas 31putinjira. Ovo malo govo-

no je sin onih strašljivaca iz mirov- nog pokreta u našem gradu, možda i oni rade za račun Srbije.

Uzmi onu motku iza tebe, rekao je mladiću, i udari poručnika. Mladić je neko vreme gledao, kao da ga nije razumeo.

Hajde, de, udari ga.

Mladić je uzeo motku, otišao iza leđa poručniku i udario ga lagano po ra- menu. Vojnici koji su se bili okupili za zabavu prasnuli su u smeh.

Ovaj te baš ubija, nije šala, rekao je Hijena. Skloni se, vaško jedna, daj sad tu motku 31putnju. Hajde ti, juna- će, navali.

Sredovečni je uzeo motku i kao i mla- dić, udario poručnika lako po rame- nu. Ovog puta bilo je manje smeha; više škrgutanja zubima. Jedan vojnik je kročio napred iz kruga, prišao je sredovečnom čoveku i mladiću i plju- nuo ih u lice. Opsovao im je majku. Gledajte sada, rekao je, naučite ka- ko se bije jedan *Škovel*.[?]

Mladić izgleda nije mogao da podne- se brukanje. Uzeo je iz ruku vojnika motku i nasrnuo na poručni- ka. Da se prisutna žena nije osetila loše zbog batinanja i počela da plače, mislim da bi se poručnik oprostio od ovoga sveta. Ote- li su mladiću motku i šutnuli ga tako jako da se spljeskao o zid. Polako, momče, rekao je Hijena, poručnik nam je još neko vre- me potreban živ.

Mene su poštedefili tog divljanja.

Hijena me je samo pogledao i nacerio se.

Poručnika i onog čoveka nastavili su da batinaju svaki dan. Jed- nom su poručnika doneli vukući ga kao cepanicu, bez znakova života. Shvatio sam da ima nesnošljive bolove u bubrezima. Smočio sam jednu krpu i stavio mu na leđa. Kada se osvestio, molio me je da ga ubijem. odbio sam. Sa ostalim zatvorenicima nije razgovarao; to mu je izgleda smetalo da i od njih zatraži is- to. Čini mi se da mu je neko rekao, neka samo izdrži još malo, uskoro će svakako doći kraj, nema potrebe da mi počinimo greh. Narednih dana, nisam znao zašto, za mene su stvari krenule na bolje. Premestili su me u jednu sobu na drugom spratu. Tamo sam sreo jednog Albanca, koji se bio javio na poziv za mobiliza- ciju u ovom mestu, ali oni su izgleda nešto posumnjali i strpali ga u zatvor.

Jedne noći, Hijena i stražar su me odveli u prizemlje da popijem čaj sa njima. U međuvremenu su doveli pet uhapšenih Albana- ca. Hijena je pokušao da mi objasni da su oni izdajnici. Poredao ih je, naredio im je da stoje na jednoj nozi i počeo je da ih tuče. Jednome je slomio nogu. Kada se zasitio, naredio je vojnicima da ih izvedu napolje. Seo je i nastavio razgovor sa mnom. Jednog dana, čuo sam pucanj u dvorištu. Ušao je užurbani čo- vek kog ranije nisam video, pratila su ga dva stražara. U ruci je držao kalašnjikov. Uplašio sam se. Kao da je imao nervni napad. Dao je stražaru svoju pušku. Drugom vojniku je rekao doslovce: sklonite sa puta tu crkotinu.

Ne znam na šta je mislio. Valjda na neki ljudski leš. Možda po- ručnikov leš. Poručnika više nikad nisam video.

Rekli su mi da će me to veće osloboditi. Ali, pre toga je trebalo da dam izjavu o boravku u zatvoru, kako sam tretiran u njemu.

Odmah su mi skrenuli pažnju: treba da govorim samo pozi- tivne stvari. Doneli su kameru i počeli da snimaju. Niko nije digao ruku na mene, nisu me ni takli. Davali su mi redovno hranu i piće, istu onu hranu i piće koju su i sami jeli i pili. Snabdevali su me i cigaretama. OVK je redovna vojska, orga- nizovana, disciplinovana, poštuje sve međunarodne konven- cije. Svet treba da skrene pogled na ovaj napućeni narod ko- ji je ostavljen sam pod kandžama kriminalnog Miloševićevog režima. Ako se to ne uradi, vrlo brzo se može dogoditi nova Srebrenica koja će pasti na savest čitave civilizacije. Toliko. Dan kada su me oslobodili došao je kasnije nego što sam očekivao.

Izveli su me u dvorište. Doneli su mi moj prtljag. Video sam da su nedostajale neke vredne stvari. Rekao sam im. Pogle- dali su me mrko. Popeli su me u džip, stavili su mi maramu na oči i krenuli smo. Ipak sam mogao ponešto da vidim. Stigli smo u neki gradić. Bilo je puno ljudi i sve je vrvelo i bučalo. Video sam i vojnika koji nas je uhapsio. Mora da je imao veli- ki autoritet, jer su ga svi pozdravljali.

Vojnici su se sreli sa predstavnicima Crvenog krsta. Otišli su da popiju kafu. Ostavili su me da čekam u džipu, sa dva stražara. Kad su se vratili, krenuli smo dalje. Auto Crvenog krsta nas je pratio. Nakon što smo prešli jedan kilometar, stali smo. Slu- žbenici Crvenog krsta su me pitali da li su me tukli, hteli su da znaju da li imam povrede po telu. Nije mi bilo ni do čega, niti sam razmišljao o bilo čemu. Rekao sam kratko: Ne, molim vas, idemo dalje. Ušli smo u njihov džip i nastavili smo još jedan ki- lometar puta. Naišli smo na drugi kontrolni punkt OVK. Tamo su završeni pregovori o mom konačnom oslobađanju.

Dakle, mene je spasila intervencija i upornost Crvenog krsta. Neko ih je bio obavestio odmah posle mog hapšenja. To mi je razjasnilo zašto oni iz OVK nisu insistirali na detaljnijem is- pitivanju. Na početku im je bila dovoljna moja izjava da sam Hrvat. Hijena me je možda zbog toga gledao drugačije. A da su me malo detaljnije ispitivali prošao bih svakako mnogo gore, možda bi me ubili kao mog psa u Hrvatskoj, a odrublje- nu glavu nabili na vrh koca na nekakvom nepoznatom mestu gde me je sudbina neočekivano bacila upravo u vreme kad sam se nadao boljem životu.

Ovo iskustvo, iako je prošlo bez fatalnih posledica, ostavilo mi je trajni ožiljak. Ne mogu da zaboravim. Znete li kako se ose- ćam? Osećam se kao *Popa!*

Ne bih želeo da pomislite kako laskam sebi upoređu- jući se sa ovim bićem uzvišenih vrlina... Dakle, osećam se kao ova životinja... ili se možda radi o imaginarnoj životinji... ne znam... Jeste li ikada čuli za to biće ko- je ja nazivam *Popa*? Za njega kažu da se veoma retko rađa unutar svoje vrste, jednom u milion slučajeva. Ne razlikuje se ni po čemu od vrste, čak ni po vrlinama ko- je i ostali pripadnici mogu imati u obilju. Samo što *Po- pa* ima nezaustavljivu tendenciju za prevazilaženjem svoje vrste, pa i drugih vrsta, u potrazi za suživotom među njima. Ipak, lav *Popa* neće odmah shvatiti kad čopor goropadnih lavova počne da ga gleda popreko. Naravno, čopor neće upošte skrivati svoj stav; predu- zeće sve da *Popi* stave do znanja da ne mogu da svare njegov izlazak van teritorije: to što mu nije dovoljna njegova vrsta; to što se on, kad napadaju krdo bizona na ispaši, uvek nekako probije na čelo, i dok razjareni bizoni ne haju mnogo za njega, on se zavlaci među njihov kao da ih se upošte ne plaši. Zato su jednoga da- na goropadni lavovi odlučili da održe dobru lekciju ovog jadnog budali. Pa su to i učinili.

Dočim, vuk *Popa* prilazi stadu ovaca iako takoreći ni- kada ne susreće ovcu *Popa* kako bi ostvario saoseća- nje bića samoo obrazovanih u ljubavi, toleranciji i razumevanju. Stado ovaca se ujedinjuje i otora vuka *Popu*. A onda jednoga dana i ovca *Popa* nasrne na čopor vukova, iako tamo nema vu- ka *Pope* koji bi je dočekao (a i ako bi ga bilo, teško da bi mu do- zvolili da im ponizi vrstu). S druge strane, i njena će vrsta da joj se naruga, valjaće se od smeha: ho-ho-ho, otišla budala pravo u čeljust vukova.

Pokaži ne dobije svoje od neprijatelja, njegova vrsta će se ostoparati da ga smakne kako bi sprečili da se on umnoži i na- stavi tu svoju posebnu vrstu *Popa*, koja bi množeći se, jedno- ga dana možda mogla da postane preovlađujuća.

Ipak, nema dokaza da se naslednici *Pope* naslediti njegove gene, kao što ni on sam nije nasledio gene svojih roditelja.

Jeste li me razumeli? ■

Priča je inspirisana izjavom svedoka Haškog Tribunala, koji je za vreme rata na Kosovu bio uhapšen i držan u zatvoru OVK u Lapušniku.

Prevod sa albanskog: Škelžjen Malići
Redaktura: Miloš Živanović

III

anti CEMENT

Piše: Saša Ćirić

JEZIK LJUBAVI I JEZIK USAMLJENOSTI

Lamija Begagić: *U zoni* (Fabrika knjiga, 2016.)
Nora Verde: *O ljubavi, batinama i revoluciji* (Sandorf, 2016.)

PROTIV PROKAŽENOSTI

Osnovna razlika javnog tretmana homoseksualnih veza u odnosu na heteroseksualne jeste u njihovoj prokaženosti, odnosno at- mosferi intenzivne homofobije i nesolidarnosti sa osobama koje su stigmatizovane zbog svoje seksualne orijentacije. U takvom okruženju neposredne mržnje ili omalovažavanja, istopolne veze, kao i sama tzv. LGBTQ zajednica, deluje kao vrsta tajnog društva ili, pre, kao skup atomizovanih „zavereničkih“ grupa koje su pri- nudene da vode dvostruki život: jedan van svoje kuće, u poten- cijalno neprijateljskom svetu, i jedan u kući, unutar tzv. četiri zi- da, što postaje prostor nespутane ali limitirane slobode i mesto dodatne frustracije. Kulturno-politički gledano, postjugosloven- ska društva i u pogledu prava i statusa LGBTQ zajednice pripada- ju civilizacijskoj međuzoni, nalazeći se između pravne uređeno- sti, imperativa tolerancije i prihvaćene različitosti i, sa druge strane, postsovjetskog i islamskog Istoka, bližeg i daljeg, gde su i zakoni i institucije koje ih sprovode, te nasledeni običaji i držav- ne crkve na strani represije i moralne osude.

Obe knjige, Lamije Begagić i Nore Verde, zanimljive su i u tom sociološkom ili kulturološkom smislu kao „svedočanstva“ jed- nog turbulentnog statusa manjinskih seksualnih opredeljenja u društvima nasledene patrijarhalnosti. Ta su društva navodno ve- ćinski opredeljena za evropske demokratske vrednosti i zagla- vljena negde između, sa jakim javnim, medijskim i političkim ot- porom prema „zapadnjačkim novotarijama“. Otpor stalno prati ispoljavanje nasilja prema seksualnim manjinama, obično bez



jasne osude institucija ili uz ovlašno procesuiranja za koji je za- dužen policijsko-pravosudni aparat.

Za takvu vrstu „dokumentarnog“ čitanja zgodna je knjiga priča Nore Verde *O ljubavi, batinama i revoluciji*. Od devet priča koje sadrži, gledano ostalno, tek tri pripadaju u celini lezbijskoj knji- ževnosti, dok se u ostalima prepoznaju priče socijalne, traumati- ske i aktivističke orijentacije. Jedna od te tri, „Boje“, na indika- tivan i „poučan“ način slika intimni portret jedne od učesnica Gej prajda. Priča je promišljeno sagrađena od kontrastiranih motiva, počev od „sukoba“ zastava, hrvatskih nacionalnih i onih duginih boja, razdvojenih policijskim kordonom. Opreka posto- ji i u narotorki. U njoj se bore dva straha: strah od izlaska na uli- cu i izlaganja sebe mogućem i verovatnom nasilju i strah koji je nadvladao onaj prvi, strah od stida da se bude plašljiva u „bor- bi za svoja prava“. Parada je mizanscen za neobičan susret na- ratorke i njoj nepoznate žene, ispostaviće se majke neke devoj- ke lezbijske orijentacije. Priča „Boje“ Nore Verde približava tu vrstu nepremostivog ponora koji se otvorio između roditelja i ćerki koje su im priznale da su lezbijke, posebno između ćerki i majki koje ne odobravaju i ne razumeju njihov izbor, ali ne žele da prekinu odnos sa svojim ćerkama. Suptilnost tog složenog

odnosa približava razgovor koji deluje kao jedino moguć – raz- govor između dve nepoznate osobe, nečije majke i nečije ćerke, koje tek posredno, na tuđem primeru, mogu da osveste ono što ne poznaju a intimno ih jako zanima i pogađa. I na ovom mestu Nora Verde vešto umeće još jedan kontrast. Pošto je naratorka priče „Boje“ plemenito ili solidarno poslužila kao „medijum“ majki svoje nepoznate lezbijske suborkinje, priselila se odnosa koji ona sama ima sa svojom majkom, koji karakterišu neizleči- va udaljenost i međusobna optuživanja.

BORBENI OTPOR I DELATNA LJUBAV

U ovoj tački, teskobiz izolovanosti i frustraciji ponižavajućih skri- vanja, stoji suštinska razlika između većine knjiga i tekstova le- zbijske književnosti i romana *U zoni* Lamije Begagić, koji je ob- likovan kao jedna inspirativna i ospokojavajuća priča kroz pri- mer uspešne i prihvaćene lezbijske veze. I kao da je u tome „taj- na uspeha“: za vezu naratorke Alme i Ivone zna naratorkina maj- ka i prihvata je, u toj meri da im ostavlja stan na nekoliko dana kada Ivona iz Zagreba dođe k njoj u Zenicu, i naratorka se po do- lasku u svoje rodno mesto druži sa svojim prijateljicama, među kojima je i njena bivša veza (Aida). Kao da recept za uspeh poči- va na majčinom razumevanju i prihvatanju (otac je odsutan) i kretanju u isključivo prijateljskom okruženju. Ispada da takvo okruženje u romanu *U zoni* nije teško naći: u Zenici, to je milje stonoteniskog kluba u kome je Alma ponikla (u tom miļjeu ne- ma muškaraca), u Zagrebu, kao metropoli, dovoljna je jedna pri- jateljica (Daca) i jedna iskrena ispinjavajuća ljubav (Ivona). Re- cept je dakle žanrovski: ukrštaj romantične komedije i delatnog antičkog gesla: amor omnia vincit. Blagi nagoveštaji zapleta, ali bez trzavica i prepreka, čini da je roman *U zoni* čak i izbrusniji i romantičniji od koncepta romkoma koji počiva bar na jednom ozbiljnom zapletu. Zapravo, pošto je reć o pravoj ljubavi, takva ljubav je sasvim dovoljan preduslov za sreću.

Milje romana *U zoni* Lamije Begagić nije lišeno grubosti i „figura neprijatelja“, ali su oni potisnuti na pripovednu marginu. Homo- fob je lik teče sa kojim se Alma i ne susretne, dok je zlo skriveno u fundusu evokacije rata: u ubistvu oftamologa Jovanovića i u prinudnom preseljenju iz Zenice osoba pogrešnih, manjinskih imena i prezimena, odnosno u izbegličkom doseljenju novih škol- skih drugova i drugarica. Evokacija je data iz dečje perspektive, što ne minimalizuje njen tragički efekat. Evokaciji je izložen pe- riod neposredno posle rata 90-ih, delovanje „verske policije“ tzv.

muđzahedina i njihov neuspeli pokušaj zavođenja rigoroznog javnog morala u skladu sa načel- ima islama, što se u Zenici nije primilo, budući strano telo u od- nosu na sekularni duh i nasleđe prethodne države. Nagoveštaj zapleta u ovom romanu mogao bi se da detektuje u naratorkinoj povredi kolena, koja može da je omete u daljoj sportskoj karije- ri. Kao povod za zaplet mogao je- da poslužti Almin susret sa svojim bivšim vezama, posebno sa Ai- dom, što je moglo da stavi na probu njenu monogamiju i ro- mantičnu predanost aktuelnoj ljubavnici. U tom smislu, nara- torka je zaista ostala „u zoni“, što je, kako nas obaveštava u ro- manu, stonoteniski žargon koji znači ostati fokusiran na igru, ne dati se dekoncentrisati ni ome- tanjem spolja ni trenutnim neuspesima u igri. Ipak, jedan momen- tati ostao je da lebdi u tekstu romana *U zoni* Lamije Begagić, to je odnos naratorke Alme i desetogodišnje Hane. Vezanost koju Al- ma oseća za talentovanu i bistru devojčicu, već profilisanog uku- sa za muziku, nije samo posledica toga da u njoj vidi sebe, kada je počinjala da trenira, niti posledica otkrića da je Hanina majka, Selma, bila Almina srednjoškolska simpatija. Tu se da osetiti je- dan roditeljski sentiment, poriv za majčinstvom, koji je, po pri- rodi stvari, komplikovanje realizovati, iako ne nemoguće, u le- zbijskoj nego u heteroseksualnoj vezi.

Dve priče Nore Verde analagne su konceptu romana *U zoni* La- mije Begagić, s tom razlikom što priče oblikuju krizne situacije u jednoj lezbijskoj vezi. Veza koju predočava priča „Vrijeme je na našoj strani“ jeste veza koju je naratorka romana *U zoni* pre- vazilašla – reć je o odnosu sa *neautovanom* partnerkom ili oso- bom koja nije javno priznala svoju lezbijsku sklonost. Dok je kod Lamije Begagić reć o relativno lako prevaziđenom odnosu i bla- goj nostalgiji, u priči Nore Verde data je „zamrzruta kontradik- cija“ za koju nema izgleda da se razreši, iako podjednako opte- rećuje obe partnerke: jednoj nedostaje smelost da svojima pri- zna da je lezbijka, drugoj strpljenja da posle tri godine nastavi

BETON BR. 191 DANAS, Utorak, 16. januar 2018.

II

istu neizvesnost. Beperspektivnu zakočenost naglašava to što ni prekid nije realna opcija, već kao da su se obe partnerke bezvoljno pre-pustile opterećujućem statusu quo kao „rđavoj beskonačnosti“. Druga priča je literarno zahtevnija i uspeliya. Pisana je u drugom licu jednine i iz perspektive osobe sa kojom se čitaoci ne mogu identifikovati (negativna junakinja). Naime, u priči „Ljubav u doba ebole“, naratorka je sklona alkoholu, što je njenoj partnerki isprva bilo privlačno i zabavno, ali kasnije joj predstavlja nepodnošljivo opterećenje. Priča slika naratorkin pad, koji se nastavlja i posle njihovog raskida, završavajući se grotesknom scenom gradske „potere“ naratorke za svojom bivšom devojkom.

SIGURAN TALAS LEZBO LITERATURE

Izuzev Stefana Boškovića, autora knjige priča *Transparentne životinje* (Partizanska knjiga, 2017.), koja in extenso tretira homoseksualne odnose, lezbijska književnost je za nekoliko nijansi razvijenija (Suzana Tratnik, Mima Simić, Nora Verde (Antonela Marušić), Jasna Jasna Žmak, Lejla Kalamujić, Lamiya Begagić...). Razvijenost, u smislu broja autorki i normalizovane recepcije, kreće se sasvim stereotipno, od severozapada (veća) ka jugoistoku (manja), što koincidira sa stepenom prihvaćenosti istopolnih zajednica u ovim društvima. Književno-sinhronijski gledano, na post-yu scenama tzv. lezbijska književnost je prešla imaginarnu granicu fikcije i od intimnog dokumenta postala je solidna literatura. To deluje kao dvojako dobitna (win win) situacija, ali nije sasvim. Do pune društvene uklopljenosti (LGBTQ zajednice) i estetske samoostvarenosti (queer literature) stoji još dosta prepreka ■



CEMENT

Piše: Đorđe Krajišnik

ŠEGA, ŠALA, CIGLA

Ahmed Burić: „Tebi šega što se zovem Donald?“ (Laguna, 2017.)

Još je Miljenko Jergović u svojim „Historijskim čitankama“, nekom vrstom žurnalističke urbane mitologije Sarajeva, trasirao jednu liniju bosanskohercegovačke književnosti koja svoju snagu (?) crpi na reciklaži mita o Sarajevu za socijalističkog vakt, ali i svojevrnog, navodno, njemu svojstvenog i specifičnog pop-rock duha koji, naslanjajući se na tu tradiciju, još uvijek važi kao neprikosnovena sarajevska kulturna, a time i književna perspektiva. To je zapravo literatura koja na prilično vulgaran način prodaje anegdotu i uličnu priču kao najveći domet pripovjedaanja, furajući obično uzvišenu autentičnost samog života koji, je li, priča priču i piše roman sam od sebe. Dovoljno je tom logikom samo plajvaz u ruke uzeti, sjesti u kafanu, te zapisati mudrost čaršije i eto romana. Sa druge strane, to je već opšte mjesto iskrljvenog gledanja na Sarajevo, uz neizostavne čevapa, mahalu, podjelu na raju i papke, jaliju i seljake, koje persiflžiranu logiku Top Liste Nadrealista ili onu rahmetli babe Atifa vaspostavlja (dakako, s potpunim odsustvom ironijske distance koju su ipak i Nadrealisti i Zabranjeno Pušenje imali) kao nenadilazan obzor u obrađivanju fenomena grada. I možeš se ti sad upirati koliko ti volja da dokažeš da za književnost ipak nije dovoljno prohodati od Marijin Dvora do Baš Čaršije i oslušnut glas raje i papaka, ali džaba. Utuvilo se u književnu glavu u Bosni i Hercegovini, da je pisati jedino moguće ako se u čorbu urbane mitologije Sarajeva doda još malo glorificirajuće zaprške o gradskim duhovima i znaš onom nečemu što taj grad ima.

Posljednja knjiga Ahmeda Burića „Tebi šega što se zovem Donald?“ u potpunosti se uklapa u navedeni okvir. Burić kroz kafansku priču svog protagoniste Donald, pola Nijemca, pola Bosanca u Sarajevu, pred čitaoca u prvom licu izručuje uglavnom sve ono što se svaki drugi izlazak može čuti u sarajevskim kafanama. Dakle, kafansku filozofiju svijeta koja se ogleda u svojoj isključivosti i poimanju sebe kao centra svemira. Uz pripadajuće sadržaje, već pomenutih, podjela na nas i njih, na raju i papke, jaliju i seljake, prije rata i rat, opsadu i postopsadno stanje. U toj manihejskoj perspektivi Donald, šeretsko-kafanski, se, istina, trudi ostati i korektan. Pa će tako svojoj vječnoj temi o seljacima i papcima reći: „papak je zlo, ali seljak te neće ostaviti“. Da bi se u neumornom i refreničnom vraćanju na prave i lažne Sarajlije, čitaj raju i papke, iznova lačao glorifikacije mahalaštine i njenih osobenosti. Možda to i ne bi bilo u toj mjeri problematično da je autor tu posebnost svog junaka, njegovo identitetsko nepripadanje etničko-konsocijacijskom ključu u BiH, iskoristio kako bi razvio slojevit roman koji će insistirati na potrazi za specifičnom pripovjedačkom perspektivom kojom će se o Sarajevu konačno reći nešto više od patetičnog slinjenja nad njegovim prohujalim duhom i razmetljivim sveznanjem čaršijskog filozofa. Sarajevu, dojma sam, takav roman nužno treba. Roman koji bi nadišao opnu zadatak horizonta gledanja na ovaj grad i pokušao nešto dublje propitati odnose unutar njega. Takođe, to bi morao biti roman koji, konačno, ima priču koja nije svodiva na prepričavanje viceva i gradskih dosjetki. Ali, za to je potrebno mnogo više od upaliti diktafon za kafanskim stolom.

U slučaju, dakle, Burićevog Donald, književnog junaka, uvjerljivu perspektivu zamjenju vox populi i linearna kompozicija. Stoga, imamo knjigu koja ne nudi nikakvu autentičnost u pogledu junaka, prosedea i priče u cjelini, već ponavlja ispričano i varira prežvakane istine. Dovoljno je samo sjetiti se knjige „Tak si priče“ Amera Tikveše, koje počivaju, sa nešto više izvedbene autentičnosti, na istim temeljima kao i Burićeva knjiga i biće nam jasno da se radi o književnom halo efektu. Kad bismo uzeli da je Burić, kako su to nekoć u

Top Listi Nadrealista radili, dajući naraciju zasnovanu na simplifikiranoj logici kafane i ulice, nastojao time obesmiseliti ili ironizirati ne-utemeljenost i iskrljvenost tog pogleda, možda bi „Donald“, koliko god i takav postupak bio neoriginalan, i imao nešto specifično. Međutim, to nije bila autorova namjera, jer ovoj knjizi hronično nedostaje pripovjedačka distanca od stvarnosnog. Ona, preciznije, glorifikuje tu i takvu stvarnost, betonira je takoreći. Ili, da kažemo to autohtono sarajevski, „Tebi šega što se zovem Donald?“ knjiga je koja prodaje ciglu. Da nije, sigurno da nas njen narator ne bi iznova i iznova vraćao ovakvim uopštavanjima: „(...) al nema više pravih majstora u Sarajevu, papci zavladali, znaš kako je s njima, dođe jedan, z bomba onu neku višu školu, postane nekakav šefić, to su te šeme, onda dovede njih trojicu svojih, postavi ih za portire, ključare, magacionere i eto ga direktor.“ Ili: „Definiciju papka je davno izveo Džandžo, i to je jedna od najačih u istoriji: ‘Papak je onaj čoeak šta ti pitaš ‘šta ima?’, a on ti stvarno počne pričati šta se u njegovom životu događa. Na ‘šta ima?’, u prolazu se odgovara sa ‘nema ništa, kod tebe?’ i vozdra.“

„Osobitost je ljudskog života – napisala je jednom Hannah Arendt – da je uvijek pun događaja koji se na kraju mogu ispovijedati kao priče“. To navodi Nenad Rizvanović u recenziji Burićeve knjige, nastojeći time reći kako je Burić ubo u srce književnosti, jer je, navodno, pogodio u osobitost autentične čovjekove egzistencije. Ne znam kakvu definiciju o tome ima Džandžo, ali mislim da ima Hanna pravo. Baš onako kako je i napisala – da je osobitost ljudskog života da je uvijek pun događaja, koji se na kraju, podvlačim, mogu ispovijedati kao priča. „Tebi šega što se zovem Donald?“ međutim nije uobičajeno kao autentična priča. Jer, ako priznamo da je književnost samo imitatio nepatvorenog života čovjekolike životinje, kako nam to pokazuje fajter i drajver Donald, onda je zaista iluzorno što se onoliki pisci napatije da napišu sve one romane koji nisu bilježenje tog, da prostite, čistog života. A mogli su samo zabilježiti, kao Burić, priču svoje babe ili jarana i eto Nobelove nagrade. Ili bar nagrade „Meša Selimović“ ■

Predrag Lucić (1964–2018)



lirika utoke 19. 11. 2014.

MALVINA

(Song za mjuzikl po istoimenom romanu Mirka Kovača)

Malvina, da si vaspitano Srpče,
Ti ne bi legla pored Julke Dumče,
I svaku je noć mazila, ljubila,
Sve dok se jedna nije zbog tebe ubila,
O Bože, zar lezbejka
Pravoslavka i Sentandrejka?!

Malvina, zar iz srpskog internata
Da odeš i da legneš pod Hrvata,
I potražiš s njim u Zagrebu spas,
Tvoj čale, čestit Srbin, skoro fasovo fras,
Jer ćerka – srpska ližipička –
Snajka je katolička.

Malvina, tri brata u tvog Hrvata,
Al' tebe pomama za sestrom hvata,
I odlaziš ti u Trebinje s njom,
A najmlađega ostavljaš sa onanijom,
A drugog svoju mamu da proklinje
Ko sve Srpkinje.

Malvina, Hrvatica tvoja mila
S trebinjskim nekim dripcem zatrudnila,
I briga te baš je l' Srbin il' Rus,
Zanima te samo da napravi abortus,
Ako je kasno,
Pri porodu barem da umre časno.

Malvina, njena kći a tvoje ime,
Pred tobom silom izgubit će himen,
Misliš osveta da će prošlost pomesti
Kada udbašu je mladom budeš mogla
podvesti,

Malvina... do kraja romana ima
Još krvi plima.

Malvina, to ni Udba ne uprati,
Tko koga: Srbi, Srpkinje, Hrvati,
Hrvatice, isti il' drugi spol,
Svaka ljubav serviran je mrtvački stol,
Malvina, što na kurcu Eros nosa
Tog Tanatosa?!